

8. téma

A magánhangzó- és
mássalhangzó-„törvények”
a magyarban

Papp István: Hangtörvények a magyarban. In:
Leíró magyar hangtan. Bp., 1966. 121–145.

fonotaktika: Kassai Ilona: A beszédhangok
sorozata. In: *Fonetika*. Bp., 1998. 135–168

koartikuláció: Kassai Ilona: A beszédlánc
fonetikai jelenségei. In: *Fonetika*. Bp., 1998.
169–190

Magánhangzó-„törvények”

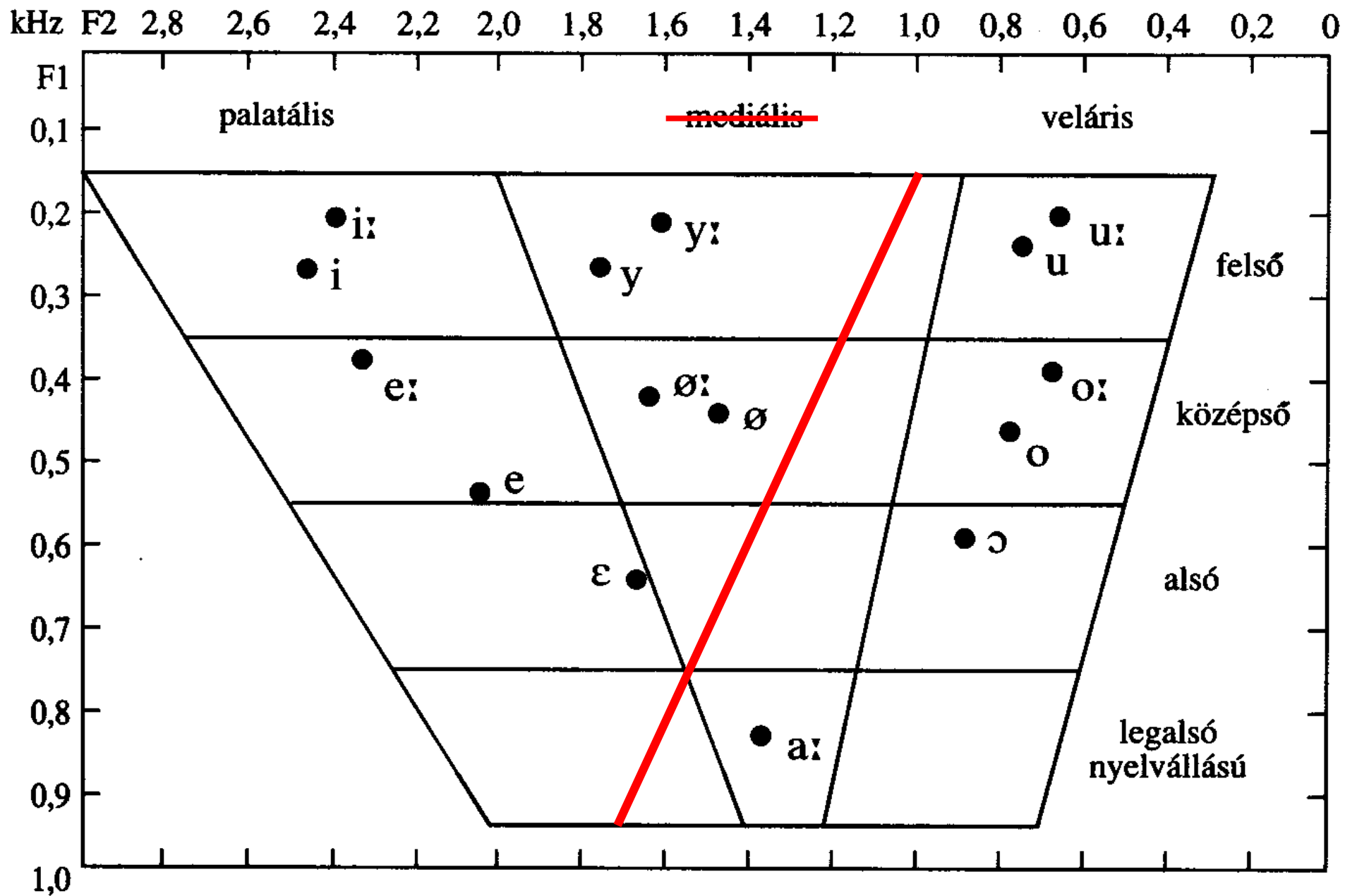
- Magánhangzó-harmónia
(hangrend, illeszkedés)
- Hiátustörvény

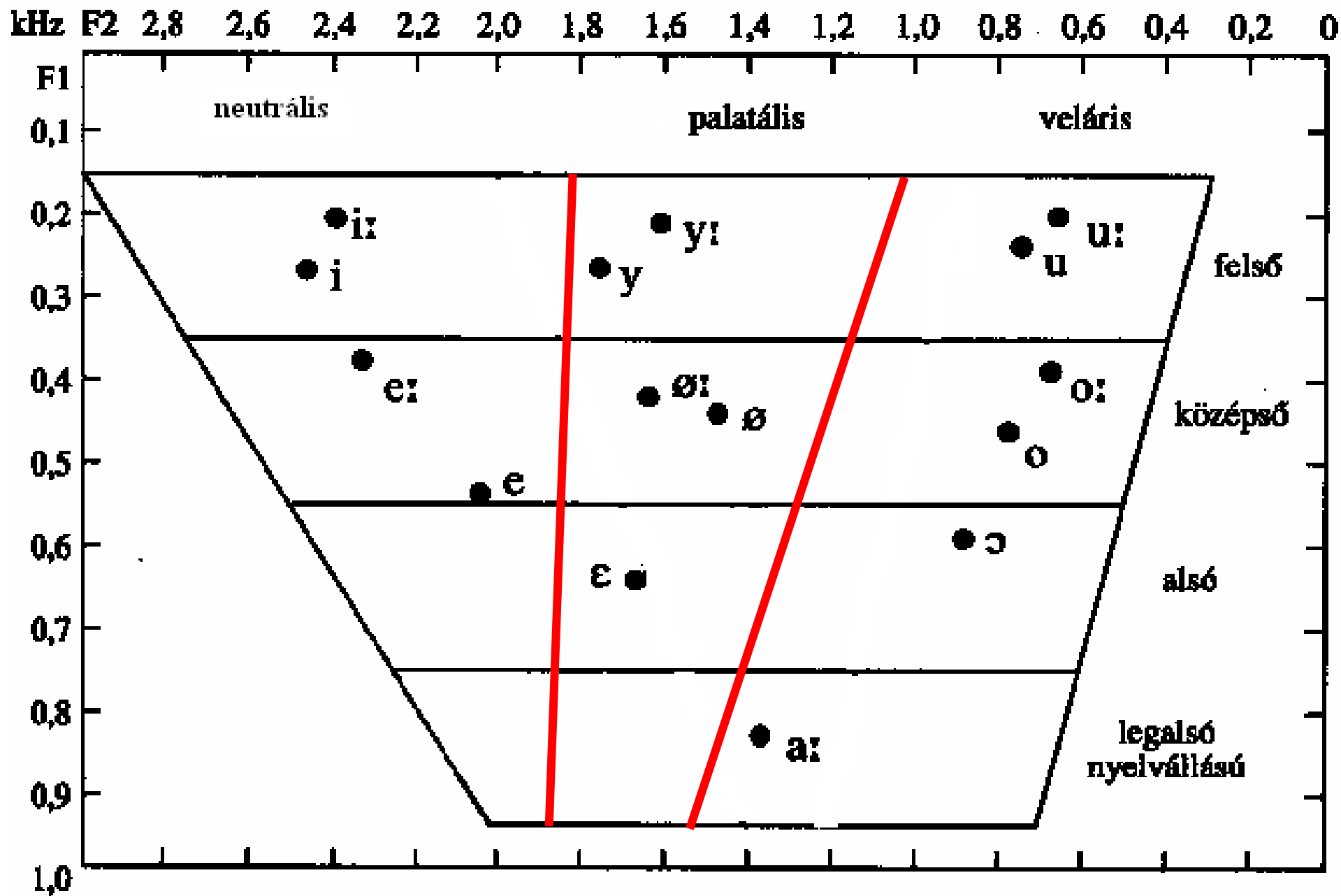
Hiátus-„törvény”

- A hiátus megmaradása (*odaad*)
- A hiátus megszüntetése
 - gégezárhanggal (*odaʔad*)
 - hiátustöltő mássalhangzóval (*odajad*)
j, v (< β), h (< γ)
'FEJ': *feγ > feü̇ > fö̇ü̇ > fö̇*
'FEJE': *feγ-e > fe-e > fe-j-e > fej-e >> fej*
 - magánhangzó-kivetéssel (*odad*)
 - magánhangzó-összevonással (*odād*)

Magánhangzó-harmónia

- Hangrend (fonotaktika)
- Illeszkedés (morfofonológia)

Hangrend (1)

- **Magas hangrendű**

1. *öröm, üröm*

2. *embër, denevér, ép, kép*

- **Mély hangrendű**

1. *asztal, utas, orom*

2. *lëány, tëshát, béka, marék, csikó, kocsi, bíró, csíkos*

Hangrend (2)

- **Magas hangrendű**

1. *öröm, üröm*

2. *embër, denevér, ép, kép*

- **Mély hangrendű**

1. *asztal, utas, orom*

2. *lëány, tühát, béka, marék, csikó, kocsi, bíró, csíkos*

- **Vegyes hangrendű**

kosztüm, sofőr, parfüm, Saussure

Hangrend (3)

- **Magas hangrendű**

1. *öröm, üröm*

2. *embër, denevér, ép, kép*

- **Mély hangrendű**

asztal, utas, orom

- **Vegyes hangrendű**

1. *kosztüm, sofőr, parfüm, Saussure*

2. *lëány, tëshát, béka, marék, csikó, kocsi, bíró, csíkos*

Illeszkedés

- a) Teljes**
- b) Palato-veláris**
- c) Labiális**
- d) Nyíltsági fok szerinti**

Illeszkedés

- a) Hangrendi illeszkedés
- b) Szóvégi illeszkedés

A vegyes hangrendű szavak illeszkedése

a) *i/í/é* + $V_{\text{mély}}$:

MÉLY

(bika)

b) **(V)** + $V_{\text{mély}}$ + *i/í/é*:

MÉLY

*(kocsi, pánik, papír, negatív,
pocsék, kabaré)*

c) **(V)** + $V_{\text{mély}}$ + *e*:

MAGAS/MÉLY

*(mágnés, Ágnes, október,
kupec, József, farmer, fotel)*

d) $V_{\text{mély}}$ + *i/í/é* + *i/í/é*:

MAGAS/MÉLY

(pozitív, oxigén)

Magánhangzó-„törvények”

- Magánhangzó-harmónia
(hangrend, illeszkedés)
- Hiátustörvény
- Rövidülés
- Nyúlás
- Hangkivetés
- Hangbetoldás

Mássalhangzó-„törvények”

- Igazodás
- Részleges hasonulás
- Teljes hasonulás
- Összeolvadás
- (Meg)rövidülés
- Nyúlás
- Kiesés (Hangkivetés)
- Betoldódás (Hangbetoldás)

Koartikuláció

megelőző koartikuláció

megmaradó koartikuláció

Igazodás

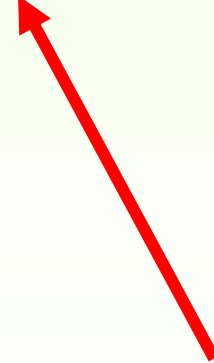
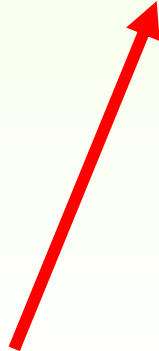
Igazodás \neq Hasonulás

(=)

szímfal \leftrightarrow *szímpad*

nem fonéma

fonéma

Igazodás

- Zöngéesség szerinti (*lehel, kapχ, döfχ*)
[hagyományos átírással: *kapχ̂, döfχ̂*]
- Képzés helye szerinti
V + C (*k̲icsi, k̲utya*)
C + C (*i̲skola, i̲stálló*)
nazális + C
(*vén̲ség, halan̲dzsa*
szem̲víz, kímv̲allatás
tan̲kerület, szé̲ngáz)
- Ajakműködés szerinti (*tíz, tűz*)

További eseteit lásd: Kassai: 171–172

Hasonulás

hasonító (indukáló) \rightarrow hasonult (indukált): *előreható*
(progresszív) hasonulás — *az + -val = azzal*

hasonult (indukált) \leftarrow hasonító (indukáló): *hátraható*
(regresszív) hasonulás — *az + -val = avval*

Hasonulás

- Részleges hasonulás (egy képzési mozzanat változik)
- Teljes hasonulás (két v. több képzési mozzanat változik; a hasonult képzése azonossá válik a hasonítóval)

Részleges hasonulás

- Zöngéesség szerinti részleges hasonulás
- Képzés helye szerinti részleges hasonulás

Teljes hasonulás

- Hangtani kötöttségű teljes hasonulás
- Alaktani kötöttségű teljes hasonulás
(morfofonológiai jelenség)

Összeolvadás

- Hangtani kötöttségű összeolvadás
- Alaktani kötöttségű összeolvadás
(morfofonológiai jelenség)

Rövidülés

a. *Balról szegélyezett álgemináták:*

„Kötelező” degemináció, ha a szegélyező mássalhangzó zörejhang:

kosztól [kostol] (analitikus toldalékolás)

direkttermő [direktɛrmö:] (szóösszetétel)

lakj jól [lɔkjɔ:l] (szószerkezet)

„Választható” degemináció, ha a szegélyező mássalhangzó nazális:

combból [t^somb(:)ol] (analitikus toldalékolás)

csonttányér [čont(:)a:n^yɛ:r] (szóösszetétel)

tank körül [tɔŋk(:)örül] (szószerkezet)

„Nincs degemináció”, ha a szegélyező mássalhangzó likvida:

sztrájkkor [strajk:or] (analitikus toldalékolás)

talppont [tɔlp:ont] (szóösszetétel)

szerb bor [sɛrb:or] (szószerkezet)

Rövidülés

b. *Jobbról szegélyezett álgemináták:*

„Kötelező” degemináció, ha a szegélyező mássalhangzó zörejhang:

kisstílű [kiʃti:lü:] (szóösszetétel)

olasz sztár [olɔstar] (szószerkezet)

„Választható” degemináció, ha a szegélyező mássalhangzó nazális:

össmink [ö:š(:)miŋk] (szóösszetétel)

kész sznob [ke:s(:)nob] (szószerkezet)

„Nincs degemináció”, ha a szegélyező mássalhangzó likvida:

széppróza [se:p:ro:zɔ] (szóösszetétel)

ügyes srác [üdʷɛʃ:ra:tʰ] (szószerkezet)

Mássalhangzó-„törvények”

- Igazodás
- Részleges hasonulás
- Teljes hasonulás
- Összeolvadás
- (Meg)rövidülés
- Nyúlás
- Kiesés (Hangkivetés)
- Betoldódás (Hangbetoldás)